

УДК 811.13'42

DOI: [https://doi.org/10.18524/2307–4604.2023.1\(50\).285549](https://doi.org/10.18524/2307–4604.2023.1(50).285549)

ЩОДО ВАРІЮВАННЯ СПОСОБІВ У СУЧАСНІЙ ІСПАНСЬКІЙ ТА ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВАХ

Гринько Л. В.

кандидат філологічних наук, доцент,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
ORCID 0000–0002–4264–8046

Григорович О. В.

кандидат педагогічних наук, доцент,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
ORCID 0000–0001–7015–015X

Драгомирецький О. О.

кандидат філологічних наук, доцент,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
ORCID 0000–0003–2331–2165

Стаття присвячена дослідженню варіювання форм модальних способів *Subjuntivo*, *Indicativo* іспанської та *Subjonctif*, *Indicatif* французької мов в додатковій частині складного речення. В методиці викладання цих мов останнім часом намітилася тенденція до закріплення використання форм певних модальних способів в заданих синтаксичних конструкціях і уникнення їх варіювання, особливо при викладанні тем, пов'язаних з опозицією іспанського *Subjuntivo* та *Indicativo* і відповідно французького *Subjonctif* та *Indicatif*. Тим не менше, все більше граматистів критикують такий спрощений підхід. Деякі з них вважають його прийнятним лише на початкових етапах навчання іспанської та французької мов. На етапах більш просунутого навчання та при вдосконаленні володіння цими мовами, беручи до уваги не тільки норму, а й узус, виникає потреба детального дослідження всіх складових варіювання способів. Це варіювання існує об'єктивно і не залежить від бажання або небажання його визнавати дослідниками мови або методистами. Факт нехтування існування варіювання способів називають «дидактичним міфом» (*“mito didáctico”*), а надмірну формальну прив'язку до синтаксичної залежності при виборі форм способів називають «формалістською сліпотою» (*“ceguera formalista”*). На даному етапі дослідження основний акцент ставиться на аналізі того, чи є дієвими новітні розробки науковців щодо вибору способу, а саме оперативна та дискурсивна гіпотези. А також, чи може допомогти оперування поняттями інформативність (нова для *Subjuntivo* та відома для *Indicativo*); твердження для *Indicativo* / відсутність твердження для *Subjuntivo*; декладрування для *Indicativo* / відсутність декладрування для *Subjuntivo* вирішувати найбільш складні задачі вибору способу в контекстах з множинним прочитанням. На яких

етапах навчання іспанської та французької мов як іноземних потрібно торкатися особливих складнощів варіювання способів та чи торкатися їх взагалі.

Ключові слова: модальність, варіювання способів, твердження, відсутність твердження, матриця, карта способу, дидактика.

ON THE VARIATION OF MOODS IN MODERN SPANISH AND FRENCH LANGUAGES

Grynko L.

candidate of philological sciences, associate professor,
Odessa I. I. Mechnikov national university

Grygorovych O.

doctor of philosophy in pedagogics, associate professor,
Odessa I. I. Mechnikov national university

Dragomyretskyi O.

candidate of philological sciences, associate professor,
Odessa I. I. Mechnikov national university

The article is dedicated to study the correlation in the use of such moods as Subjuntivo, Indicativo on Spanish and Subjonctif, Indicatif, Conditionnel in French in the subordinate clause of complex sentences. Recently, there has been fixed a tendency in grammar and in the methodology of teaching Spanish and French to consolidate the use of forms of certain moods and to avoid their variation, especially when presenting the opposition Subjuntivo / Indicativo in Spanish and Subjonctive / Indicatif in French. Nevertheless, more grammarians criticize this simplistic approach. Some of them consider it acceptable only in the initial level of learning Spanish and French. At level of more advanced learnings, taking into account not only the norm, but also the usage, there is a need for a detailed study of all components when varying moods of Spanish and French. This variation exists objectively and does not depend on the willingness or unwillingness of language researchers or methodologists to recognize it. The fact of ignoring of moods variation is called didactic myth ("mito didáctico"), and the excessive formal attachment to syntactic dependence when choosing modality forms is called formalistic blindness ("ceguera formalista"). At this stage of the research, the emphasis is on the analysis of whether the latest researches of scientists regarding the choice of moods are effective, namely operational and discursive hypothesis. And also, can it help to operate with the concepts of o informativeness (new for Subjuntivo and known for Indicativo); statement (assertion) for the Indicativo versus non statement (lack of assertion) for Subjuntivo ; solve the most difficult tasks of choosing the manner in contexts with multiple readings. At what level of education of Spanish and French should one touch on the special complexities of moods variation, and if one sould touch on them at all.

Key words: modality, variation of moods, assertion, non assertion, matrix, map of mood, didactics.

Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень і публікацій. Увага науковців всіх часів була й залишається прикутою до категорій модальності та способу (Шинкарук В. Д., 2014; De Mello, 1996; Dragan E., 2015; García Yanes F. J., 2022; Lypez Rivera, Juan J., 2013; Matte Bon F., 2008; Mejías-Bikandi E., 2014; Nowikow W., 2017; Popovych M., 2010; Real Espinosa J. M., 2020; Ruiz Campillo, J., 2008; Veiga Rodríguez A., Mosteiro Louzao, 2006).

Але протиріччя у підходах до цих базових категорій не меншає, вирішення проблеми вибору способу при варіюванні та розуміння цього вибору тими, хто вивчає іспанську та французьку мову як іноземні, залишається далеким від ідеального. Тим не менше, слід відмітити, що ні дослідники іспанської мови, ні дослідники французької мови не полишають спроб пошуку інструментів, розробки методології для полегшення розуміння принципів та законів варіювання та оволодіння цим складним матеріалом.

Зазвичай виділяють два підходи до вибору способу: формальний і семантичний. Формальний підхід спрацьовує у тих випадках, коли використання форм способів є достатньо стиглим та його фіксують граматики у вигляді правил, а методисти у вигляді таблиць. Але навіть у таких випадках фіксуються так звані «порушення правил», які деякі автори називають *agramaticalidad* (неграматичне вживання) форм модальних способів. Такі випадки фіксують майже всі дослідники, автори Граматики Королівської академії Іспанії включно. Так, в одному з її останніх видань в пунктах 3а и 3в параграфа 48.7 відмічаються порушення правил використання способів при негачії дієслів розумової діяльності (Real Academia Española, 2010: 941).

Що вже казати про «*contextos múltiples*» (контексти з множинним прочитанням), де вибір способу залежить від того, яким модальним значенням наділяє саме мовець зміст свого висловлювання, та ще від широкого контекстуального оточення, екстралінгвістичних факторів. На підтвердження можна навести той факт, що іспаномовні мешканці країн Латинської Америки, які в складних реченнях при виборі способу віддають перевагу Indicativo там, де можливо вживати і Subjuntivo, аргументують це тим, що так для них простіше (De Mello, 1996: 370).

В граматиках та підручниках виникають переліки правил, які доповнюють об'ємними списками дієслів та різноманітних конструкцій, що підпорядковують вибір способу у додатковій частині

складного речення. Все це не полегшує опанування цього складного матеріалу.

Якщо порівняти варіювання способів в іспанській та французькій мовах, його дослідники відмічають, що у французькій ця проблема-тика не є такою гострою, як в іспанській, але тим не менше, щодо вживання Subjonctif питання всеж існують (Dragan, 2012: 58–59).

Методи дослідження. В якості методологічної основи в дослідженні ми дещо відходимо від традиційного доробку з теорії модальності та способу, а обираємо синтез комунікативного, психолінгвістичного та когнітивного підходу до питання вибору способу. Для нас важливе розуміння того, що граматики не використовують суто формальні одиниці, а навпаки, оперує значеннями. Крім того, ми враховуємо ту вирішальну роль, яку відіграє мовець при виборі способу.

Ми також ставимо перед собою завдання дослідити, чи є дієвими дві основні гіпотези щодо вибору способу при варіюванні, які окреслили науковці сьогодення: дискурсивна та оперативна (Real Espinosa, 2020; Ruiz Campillo, 2008).

Дискурсивна гіпотеза базується на оцінці способу в термінах інформаційних потоків на рівні дискурсу (відома, або спільна інформація проти нової інформації).

Поняття інформації (нової, або відомої), на відміну від декларації, не відноситься до базового рівня, воно залежить від актуалізації граматичних значень на рівні дискурсу, тобто на тому рівні, де спрацюють багато факторів, що перемішуються між собою та взаємопроникають, породжуючи кінцевий зміст висловлювання (Ruiz Campillo, 2008: 20).

Оперативна гіпотеза ґрунтується на базових значеннях декларативного відношення мовця до підпорядкованого предиката (декларація або відсутність декларації цього предиката).

Поняття декларації представляє собою значення базового лінгвістичного рівня суто модальної природи, а саме означає, яким чином суб'єкт мовлення хоче, щоб було зрозуміле його відношення до предиката підрядного речення (незалежно від прагматичних цілей, які реципієнт інформації може активувати, щоб в остаточному вигляді сприйняти інформацію від мовця) (Ruiz Campillo, 2008: 23).

Мета дослідження. Однією з основних цілей дослідження є пошук шляхів подолання проблеми розуміння вибору та вживання відповідного способу в додатковій частині складнопідрядних речень в

іспанській та французькій мовах. На наш погляд, досягти цієї мети можна на основі останніх теоретичних та практичних розробок з проблематики модальності та способів, використовуючи новітні підходи та принципи дослідження варіювання способів в цих мовах.

Результати та обговорення. В сучасній іспанській та французькій граматичній науці точаться дискусії щодо визнання можливості варіювання способів, бо намітилася розбіжність між бажанням методистів спростити викладання цих складних тем з іспанської та французької мов як іноземних та реальним функціонуванням форм модальних способів, і цим не можна нехтувати. Наприклад, за правилами в іспанській після *no sé* вживається Subjuntivo, але ми стикаємося з безліччю випадків порушення цього правила: *No sé si va a venir (Indicativo); No sé quien eres (Indicativo). No sé si saldré (Indicativo). No sé como se llama la chica esa (Indicativo)*. Матте Бон називає такі приклади «*ejemplos incymodos*» (незручні приклади) (Matte Bon, 2008: 5). І таких «незручних прикладів» чимало.

Тобто виходить так, що не встигли ті, хто навчається іспанської, опанувати правила, як вони стикаються з тим, що в узусі ці правила порушуються. На їхні запитання викладачеві, а чому це так, часто можна почути “*sí, porque sí*” (так, тому що це так) і рекомендації не думати, а просто запам’ятовувати.

Видається необхідним збалансовувати фактори синтаксичної залежності зі значеннями семантичного характеру при виборі способу, а також не забувати про комунікативну складову: про вирішальну роль адресанта, про його орієнтацію на адресата, який в свою чергу має бути підготовленим до того, щоб правильно дешифрувати інформацію і модальні імплікатури адресанта.

Французьку мову називають такою, де вживання Subjonctif у підрядних реченнях є скромним («*modesto*») у порівнянні з іспанською, де фіксують інтенсивне («*intenso*») вживання Subjuntivo в аналогічних структурах: *Os llamaré cuando todos vengan* (Subjuntivo); *Je vou appellerai quand tous vendront* (Indicatif) (Nowikow, 2017: 64–65).

Руис Кампильо, аналізуючи історію підходів до варіювання способів в іспанській мові, виділяє три напрями, а саме опис прикладів, виділення деякої кількості варіантів стабільного (формального) вживання способів та експлікацію цього вживання. Він приходить до висновку, що на сьогодні не існує жодного єдиного правила відносно синтаксичної структури висловлювання, яке б змогло пояснити всі

випадки вживання способів. Він критикує суто формалістичний підхід до проблеми вибору способу, який, на його погляд, призводить до того, що очевидні речі, які не так складно було б пояснити тим, хто вивчає іспанську мову, перетворюються на якусь «туманну химеру» (Ruíz Campillo, 2008: 4).

Критикує він також і спроби безсистемного опису безкінечної кількості прикладів, називає це «семантичною розпустою» («*libertinaje semanticista*»), яка створює повний хаос та остаточно унеможливорює легке та швидке опанування матеріалу щодо вибору способу (Ruíz Campillo, 2008: 12).

Внеском у новітній підхід до проблематики варіювання способів у рамках продуктивної гіпотези стало використання таких комунікативних базових опозицій як *aserciyn* / *no aserciyn* (твердження / відсутність твердження) або *declaraciyn* / *no declaraciyn* (декларування / відсутність декларування) з боку мовця (Matte Bon, 2008: 18; Ruíz Campillo, 2008: 26–27).

Урахування того факту, що за допомогою форм *Indicativo* ми щось стверджуємо, або декларуємо, а за допомогою форм *Subjuntivo* не стверджуємо, або не декларуємо (іншими словами *Indicativo* декларує, а *Subjuntivo* цього не робить), концептуально і суттєво розширює можливості, по-перше, розуміння, по-друге, експлікації, та як результат, оволодіння навичками вибору того чи іншого способу.

Деякі дослідники вважають слова *aserciyn* та *declaraciyn* синонімами, надаючи при цьому перевагу тільки одному з них. Але, як відомо, повних синонімів не існує. *Aserciyn* означає «щось стверджувати», а *declaraciyn* означає «зробити публічним, оголосити щось».

Так, згідно з думкою Руїса Кампільо, краще використовувати саме термін *declaraciyn*. Він так аргументує свій вибір: акт декларування чогось не обов'язково включає правдивість того, про що йдеться. Суб'єкт мовлення може повідомити або про якусь реальну подію, або про якесь своє припущення (Ruíz Campillo, 2008: 31). Матте Бон вважає, що термін *aserciyn* на відміну від *declaraciyn* не має чіткого визначення і також віддає перевагу терміну *declaraciyn* (Matte Bon, 2008: 16).

І тут виникає потреба згадати ще про один інструмент, яким оперують сучасні дослідники проблематики варіювання способів в рамках дискурсивної гіпотези, а також викладачі і методисти, а саме інформативність. Вибір такого способу як *Indicativo* вони пов'язують з тим, що контекст включає так звану спільну, відому інформацію

«*informaciyn compartida*», а вибір Subjuntivo з наявністю в контексті нової, невідомої адресату, або адресатам інформації «*informaciyn nueva*» (Matte Bon, 2008: 18).

Безумовно, пошуки магічного закону, який би відобразив всі випадки вибору способу, на цьому не закінчуються. Науковці ідуть далі. Зважаючи на успіх, який мало введення поняття матриці, запозичене з алгебраїчної науки, наприклад, в економічну науку, його все активніше використовують і в новітніх лінгвістичних розробках (Real Espinosa, 2020; Ruiz Campillo, 2008).

Механізм функціонування матриці проявив себе як продуктивний завдяки можливості отримання конкретних, точних, рекомендованих для прийняття рішень. А саме цього потребує і складне питання вибору способу в іспанській та французькій мовах.

Під матрицею розуміють будь-який елемент, що вводить підпорядковане дієслово у відповідному способі і саме цей елемент відповідає за вибір саме цього способу, якими б не були його формальні характеристики. Цим елементом можуть бути управляючі дієслова, споріднені з ними конструкції, деякі сполучники.

Руїс Кампильо, який ратує за введення оперативних семантичних матриць в методологію викладання варіювання способів в іспанській мові, наводить групи контекстів, що можуть бути підпорядковані різним видам матриць, таким як декларативні (*matrices declarativas*), опитувальні (*matrices de cuestionario*), такі, що включають коментарі (*matrices de comentario*). Всього контекстів для матриць у Руїса Кампильо шість: *Contexto 1. Plantear un objetivo* (Поставити якусь ціль), *Contexto 2 a. Declarar una informaciyn* (Про щось заявити), *Contexto 2b. Cuestionar una informaciyn* (Запросити якусь інформацію), *Contexto 2c. Valorar una informaciyn* (Оцінити якусь інформацію), *Contexto 3a. Identificar una entidad* (Ідентифікувати якусь сутність), *Contexto 3b. No identificar una entidad* (Не ідентифікувати сутність).

По всіх цих позиціях автор надає приклади і пояснює, чому вжито той чи інший спосіб. Крім того, Руїс Кампильо пропонує досить об'ємну таблицю, яка включає як різні матриці, так і різні значення, і модальні імплікатури та створює так звану «дорожню карту способу», розроблену ним з дидактичними цілями (Ruíz Campillo, 2008: 34–45).

Завдяки матриці той, хто вивчає мову, може представляти синтаксичне явище підпорядкування у більш схематичній формі і йому не потрібно володіти для цього значною кількістю лінгвістичних тер-

мінів. Інша, набагато важливіша позитивна сторона введення такої одиниці як матриця — це оперативність протоколів, що мають відношення до значення і можуть пояснювати незручні приклади порушення нормативних правил (Ruiz Campillo, 2008: 20).

Фундаментальним принципом кореляції між матрицею та підрядним реченням є необхідність ґрунтувати вибір способу з позицій психолінгвістичної логіки.

Легко помітити, що багато формальних матриць з модальної точки зору функціують по-різному відповідно до змісту, яким суб'єкт мовлення їх наповнює в кожному окремому випадку. Вибір того чи іншого способу залежить від конкретного модального значення для переважної частини матриць. З точки зору інтерпретації, завдяки способу, що був обраний мовцем, вирішується проблема двозначності.

Висновки. Дослідження варіювання способів у підрядних реченнях іспанської та французької мов підтвердило, що відмінності та подібності встановлюються на рівнях не лише системи, але й норми та узуса.

Функціонування способів у рамках складного речення має бути проаналізоване згідно з тими значеннями, які вони привносять в єдність самого висловлювання та тексту або дискурсу.

При виборі способу вирішальну роль відіграє збіг між семантичними властивостями предикатів головного речення і функціональним змістом способів, що вживаються у підрядних реченнях. У разі, коли виникає необхідність вибору способу, включається логіка значення і тут з'являються можливості вибору.

Підсумовуючи результати проведеного аналізу, можна визнати, що в порівнянні з французькою в іспанській Subjuntivo вживається у більшій кількості підрядних речень. Іспанська виявляє більшу схильність до можливості варіювання способів Indicativo / Subjuntivo, за допомогою якого встановлюються семантичні відмінності характеристик фактів або сутностей, про які йдеться.

Новітні дослідження та новітні підходи до вибору способу, на наш погляд, внесли значний вклад у пошук підґрунтя щодо розуміння варіювання способів на рівні теорії мови та на базі аналізу їх реального функціонування. На основі базових методологічних принципів намітилися шляхи введення цих доробок у дидактичний матеріал у формі, доступній тим, хто опановує цей складний та об'ємний матеріал при навчанні іспанської та французької мов як іноземних.

Залишаються питання особливо складних висловлювань, наприклад, таких, що включають ряд підрядних речень. В процесі навчання викладачі обходять такі приклади. Тим не менше, на рівні С1 та С2 ми вважаємо за необхідне це роботи. Але це вже матеріал для майбутніх досліджень.

Список літератури

- Шинкарук В. Д. Модус і диктум в структурі речення. Культурологія. Філологія. Музикознавство: міжнародний вісник. 2014. № II (3). С. 165–172.
- De Mello G. Indicativo por Subjuntivo en cláusula regida por expresiyn de reacciyn personal Nueva Revista de filología hispánica. *NRFH*. 1996. 44 (2). P. 365–385. DOI:10.24201/nrfh.v44i2.1943
- Dragan E. Grammaire théorique de la langue française. Cours théorique. Bălți, 2012. 115 p. URL: <http://tinread.usarb.md:8888/tinread/fulltext/dragan/grammaire.pdf>; <http://dspace.usarb.md:8080/jspui/handle/123456789/936>
- Yanes G., Javier F. El punto de vista inherente como factor clave en la elecciyn del modo en las oraciones subordinadas temporales: Los casos de antes/después (de). *Verba. Anuario Galego de Filoloxía*. 2022. 49. P. 1–32. URL: <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/cog-2021–0130/html> DOI:10.15304/verba.49.7217
- Rivera L. J. J. El modo: la categoría gramatical y la cuestiyn modal. Colecciyn *Lucus-Lingua*, 12. Santiago de Compostela: Universidade de Santiago de Compostela, Servicio de Publicaciyns e Intercambio Científico, 2013. 172 p.
- Bon M. Francisco. El subjuntivo espacol como operador metalingüístico de gestiyn de la informaciyn. *MarcoELE, Revista de Didáctica ELE* 6.2008. P. 1–30.
- Errapel M.-B.. A cognitive account of mood in complements of causative predicates in Spanish. *Hispania*. 2014. 97(4). P. 651–665. URL: <https://doi.org/10.1353/hpn.2014.0111>.
- Nowikow W. Sobre la bifuncionalidad del modo subjuntivo: ¿Funciyn sintáctica o/y funciyn semántica? *Moenia*. 2017. 23. P. 61–72. URL: <https://revistas.usc.gal/index.php/moenia/article/view/4275/5535>
- Popovych M. Cours théorique de grammaire française. Morfologie. Чернівці: Букрек, 2010. 288 с.
- Real Academia Espacola. Nueva gramática de la lengua espacola. Manual. Madrid: Espasa. 2010. 1049 p.
- Espinosa R., Manuel J. Indicativo y subjuntivo, declaraciyn y no declaraciyn. 2020. P. 312–342. URL: https://www.researchgate.net/publication/345162978_Indicativo_y_subjuntivo_declaracion_y_no_declaracion_algunos_ejemplos_dificiles
- Campillo R., Plácido J. El valor central del subjuntivo: ¿Informatividad o declaratividad? *MarcoELE, Revista de Didáctica ELE* 7. 2008. P. 1–44.

Rodríguez V. A., Louzao M. El modo verbal en las cláusulas condicionales, causales, consecutivas, concesivas, finales y adverbiales de lugar, tiempo y modo. Salamanca: Ediciones Universidad de Salamanca, 2006. 448 p.

References

- Shynkaruk V. D. (2014). Modus i dyktum v strukturi rechennia. Mizhnarodnyi visnyk. Kulturologiia. Filologii. Muzykoznavstvo. II (3), 165–172.
- De Mello, G. Indicativo por Subjuntivo en cláusula regida por expresiyn de reacciyn personal Nueva Revista de filología hispánica. NRFH. 1996. 44 (2). P. 365–385.
- Dragan E. Grammaire théorique de la langue française. Cours théorique, Bălți, 2012. 115 p.
- García Yanes, Francisco Javier. 2022. El punto de vista inherente como factor clave en la elecciyn del modo en las oraciones subordinadas temporales: Los casos de antes/después (de). *Verba. Anuario Galego de Filoloxía* 49. 2022. P. 1–32.
- Lypez Rivera, Juan J. *El modo: la categoría gramatical y la cuestiyn modal*. Colecciyn *Lucus-Lingua*, 12. Santiago de Compostela: Universidade de Santiago de Compostela, Servicio de Publicaciyns e Intercambio Científico. 2013. 172 p.
- Matte Bon, Francisco. El subjuntivo espacol como operador metalingüístico de gestiyn de la informaciyn. *MarcoELE, Revista de Didáctica ELE* 6. 2008. P. 1–30.
- Mejías-Bikandi, Errapel. A cognitive account of mood in complements of causative predicates in Spanish. *Hispania* 97(4). 2014. P. 651–665.
- Nowikow, Wlaczslaw. Sobre la bifuncionalidad del modo subjuntivo: ¿Funciyn sintáctica o/y funciyn semántica? *Moenia* 23. 2017. P. 61–72
- Popovych M. Cours théorique de grammaire française. Morfologie. Chernivtsi: Bukrek, 2010. 288 s.
- Real Academia Espacola. Nueva gramática de la lengua espacola. Manual. Madrid: Espasa. 2010. 1049 p.
- Real Espinosa, Juan Manuel. Indicativo y subjuntivo, declaraciyn y no declaraciyn. 2020. P. 312–342.
- Ruiz Campillo, José Plácido. El valor central del subjuntivo: ¿Informatividad o declaratividad? *MarcoELE, Revista de Didáctica ELE* 7. 2008. P. 1–44.
- Veiga Rodríguez, A., Mosteiro Louzao. El modo verbal en las cláusulas condicionales, causales, consecutivas, concesivas, finales y adverbiales de lugar, tiempo y modo. Salamanca: Ediciones Universidad de Salamanca, 2006. 448 p.

Стаття надійшла до редакції 15.05.2023 року